

วิชา การปกครองคณะสงฆ์ไทย

๐๐๐ ๒๐๐

พระครูบรมธาตุนิโฆจาทร

การปกครองคณะสงฆ์มาแล้ว ตั้งแต่**พุทธกาล** หลักที่ใช้คือ

พระธรรมวินัย เมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธ ประนิพพานแล้ว

เกิดความ ไม่เรียบร้อยขึ้น จึงได้มีการ ทำปฐมสังคายนาขึ้น

ที่เมืองราชคฤห์โดยมีพระมหากัสสปะ เป็นประธาน

การบริหารคณะสงฆ์ก็เรียบร้อย มาได้ระยะหนึ่ง ต่อมาก็เกิด

ถ้อยคำต่างกัน เกิดความ ไม่เรียบร้อย ขึ้นอีก เป็นเช่นนี้ตลอดมา

เมื่อพระพุทธศาสนาว่างมาได้ประมาณ ๒๐๐ ปี เศษ
พระเจ้าอโศกมหาราชได้ครอบครอง อาณาจักร อินเดีย
อย่างกว้างขวาง พระองค์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
ได้ยกพระพุทธศาสนาเป็นประธาน สำหรับประเทศ เป็นครั้งแรก
พวกเดียรถีย์ได้ปลอมตนเข้าบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา
เพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตนเป็นอัน มาก เกิดความไม่
เรียบร้อยขึ้นในสังฆมณฑล พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรง
อาราธนาพระ โมคคัลลีบุตร เป็น ประธานสังคายนาพระธรรม
วินัยที่เมืองปาตลีบุตร

เมื่อ พ.ศ.๒๓๖ วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงเกิดความเรียบร้อยสืบต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ

การบริหารสังฆมณฑลจึงต้องอนุโลมไปตามแบบแผน ประเพณีของประเทศนั้น ๆ

ในบางส่วน เพื่อให้พุทธจักรและอาณาจักรเป็นไปด้วยดีทั้งสองฝ่ายสรุป แล้วพระภิกษุสงฆ์มีกฎหมาย ที่พึงปฏิบัติอยู่สามประเภทคือ พระวินัย จารีต และกฎหมายแผ่นดิน

การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยต่างๆ

๑. การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

การปกครองระยะต้นๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยพระองค์เองทุกอย่าง พอระยะต่อมาให้พระสาวกช่วยกระทำบ้าง เป็นการแบ่งเบาภาระ และฝึกหมู่สาวก เพื่อที่จะรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นต่อมาตอนใกล้ปรินิพพานทรงมอบความเป็นใหญ่ให้หมู่พระสงฆ์สาวก ส่วนพระองค์ก็ทรงดูแลทั่วไปและทำงานด้านการสอนอย่างเดียว เป็นทำนอง “บิดาอบรมบุตรธิดาให้รู้จักการงาน” บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้

๒. ตอนหลังสมัยพุทธกาล

คณะสงฆ์แตกแยกออกเป็นหลายคณะ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำ
หลักการป้องกันการวิวาทไว้ เช่น หลักแห่งสามัคคีธรรม และหลัก
แห่งการระงับอธิกรณ์ของสงฆ์ เป็นต้น
หลักแห่งการป้องกันความแตกแยกนั้น พระองค์ทรงแนะนำไว้ ๔
ประการ คือ

๑. ให้มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจิกรรม และเมตตาโมกกรรม ในเพื่อน
บรรพชิตทั้งที่ลับและที่แจ้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. ให้มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่ตระหนี่ในปัจจุบัน ๔
แบ่งปันกันใช้ตามที่มี

๓. ให้มีความเสมอกัน โดยศีล

๔. ให้มีความเสมอกัน โดยทฤษฎี

๓. การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย

".....พ่อขุนรามคำแหง กระทำโดยให้ท่าน แก่มหาเถรสังฆราช
ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง(รู้) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่
เมืองสิขรรมราชมา....." เป็นต้น

พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย เป็นนิกายมหายาน เพราะสืบทอดมา
จากสมัยขอมมีอำนาจ

ครั้งถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระองค์ขยายอำนาจไปทางใต้ ทรง
เลื่อมใสในพระเถระนิกายเถรวาท ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลังกา

จึงทรงอาราธนาพระเถระจากเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อมาปรับปรุง
พุทธศาสนาและพระสงฆ์ในสุโขทัย เมื่อคณะสงฆ์ทางใต้ขึ้นไป
ปรับปรุง คณะสงฆ์สุโขทัยจึงหันกลับมาถือนิกายหินยาน หรือเถรวาท
มากขึ้น

คณะสงฆ์สุโขทัยแบ่งออกเป็น ๒ คณะใหญ่ๆ คือ

๑. **คามวาสี** (นิกายเดิม) เป็นพระที่มีอารามอยู่ใกล้บ้าน ใกล้เมือง
หรืออยู่ในบ้านในเมือง เล่าเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎก

๒. **อรัญญวาสี** มาจากลังกา ทางลังกานิยมเรียกคณะนี้ว่า "วนวาสี"
แปลว่า "ผู้อยู่ป่า" ปราภฏในศิลาจารึกว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครอง
กรุงสุโขทัย

ทรงจัดให้พระมหาสวามีสังฆราช ที่มาจากลังกาอยู่ในอรัญญิกประเทศ
คือ อัมพวันนาราม วัดสวนมะม่วง นอกพระนครเป็นพระอยู่ในอาราม
ป่า เล่าเรียนวิปัสสนา

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์

๑. การปกครองคณะสงฆ์ มิได้แบ่งการปกครอง เป็นการปกครอง
ร่วมกันบังคับบัญชาตามลำดับชั้น
๒. พระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์
๓. "ปู่" คงจะเป็นตำแหน่งรองจากสังฆราช(ปัจจุบันเรียกว่า พระครู)

๔. "มหาเถระ" คงได้แก่ พระผู้มีพระพรษา ผู้คงแก่เรียน รัฐธรรมวินัย
ทั่วไป แต่มีใช้ตำแหน่งที่กษัตริย์แต่งตั้ง อาจจะมีตำแหน่งทางการ
ปกครองเป็นเจ้าคณะหมู่ หมวด หรือสมภารวัดก็ได้

๕. สมัยสุโขทัยตอนปลายได้มีประเพณีพระราชทานสมณศักดิ์แก่
พระสงฆ์คงรับมาจากลังกา

๖. ในสมัยสุโขทัยบางครั้งเรียก "คณะคามวาสี" ว่า ฝ่ายขวา "คณะ
อรัญญวาสี" ว่า ฝ่ายซ้าย แต่ชื่อคณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสีคงมี
ใช้ต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา

เข้าใจว่า "ตำแหน่งสังฆราช" กับ "ปุครุ" เป็นสมณศักดิ์ในสมัยนั้น
สุโขทัยมีสังฆราชหลายพระองค์แต่การปกครองไม่มีเอกภาพเหมือน
กรุงรัตนโกสินทร์เพราะหัวเมืองใหญ่ที่เป็นประเทศราช

เจ้าเมืองก็ตั้งสังฆราชเป็นประมุขในแต่ละเมืองเป็นประมุข
ในสมัยหลังปรากฏเรียกตำแหน่งพระเถระเจ้าคณะเมืองว่า "สังฆราชา"
อยู่หลายแห่ง สังฆราชจึงมิใช่มีองค์เดียว ส่วนปุครุนั้น
เมืองใหญ่ๆ อาจมีหลายองค์ ถ้าเมืองเล็กมีองค์เดียว ขึ้นตรงต่อสังฆราช

๔. การปกครองคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ยังคงถือแบบอย่างสุโขทัย แต่เพิ่มขึ้นมาอีกคณะคือ "คณะป่าแก้ว"
สืบเนื่องจากตามตำนานโยนก กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ.๑๕๖๕ พระเถระชาว
เชียงใหม่ ๓ รูป พระเถระชาวอยุธยา ๒ รูปและพระเถระชาวเขมร ๑
รูป เดินทางไปลังกาและได้บวชแปลงเป็นสิงหลนิกายในสีมาน้ำ แม่น้ำ
กัลยาณี ในสำนักพระวันรัตนมหาเถระ

เมื่อบวชใหม่แล้วก็ปฏิบัติอยู่ในลังกานานหลายปีจึงเดินทางกลับ ขา
กลับนิมนต์พระเถระชาวลังการมาด้วย ๒ รูป

เมื่อถึงอยุธยาแล้วก็แยกย้ายกันไปเผยแพร่ ตั้งนิคมขึ้นมาใหม่เรียกว่า
"ป่าแก้ว" (วนรัตน์ = ป่าแก้ว) ขณะนี้ยังปรากฏที่นครศรีธรรมราช
และพัทลุง เช่น วัดเขียนคณะป่าแก้ว เป็นต้น
ขณะนี้ปฏิบัติเคร่ง ประชาชนจึงนับสนุนมาก

**พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา
(พิมพ์ พ.ศ.๒๔๕๕) ว่า**

".....มูลเหตุแห่งการแยกคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ เกิดขึ้นในแผ่นดิน
สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ราว พ.ศ.๒๔๒๓ พระองค์ทรงระลึก
ถึงพระมหาเถรคันฉ่อง (ชวามอญ) จึงโปรดให้เป็นสังฆราช ครองวัด
มหาธาตุ มีพระทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ ครั้งนั้นคณะสงฆ์
แยกเป็ย ๒ คณะ คือ

คณะเหนือให้ขึ้นต่อสมเด็จพระอริยวงศญาณฯ คณะใต้ขึ้นต่อสมเด็จพระ
พระวันรัตน์(สังฆราชาเดิมคือ คณะป่าแก้ว)

ผู้รู้เห็นว่า พระมหาเถรคันฉ่อง เป็นพระมอญ แม้จะมีความดีมากแต่คง
ไม่ได้เป็นใหญ่ถึงขั้นสังฆราช อาจปกครองเฉพาะพระชวามอญเท่านั้น
คณะสงฆ์นั้นสันนิษฐานว่า น่าจะแบ่งออกเป็น ๓ คณะ คือ

๑. คณะคามวาสีฝ่ายขวา

๒. คณะอรัญวาสี

๓. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย

ลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์

๑. สมณศักดิ์ในสมัยอยุธยาเพิ่มเป็น ๓ ชั้น คือสังฆราช กับ พระครู ยังเอาแบบสุโขทัย เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช บังคับบัญชาคณะสงฆ์ทั่วอาณาจักร แบ่งการปกครองดังนี้

๑.๑ สมเด็จพระสังฆราช ว่าการทั่วราชอาณาจักร

๑.๒ พระสังฆราช ว่าการหัวเมืองใหญ่ๆ

๑.๓ พระครู ว่าการหัวเมืองเล็ก หรือในราชธานี

ต่อมาจึงยกพระครูให้สูงเท่ากับพระสังฆราชหัวเมือง ที่เราเรียกว่า "พระราชาคณะ" อยู่ทุกวันนี้

๒. คำว่า “สมเด็จพระ” เป็นภาษาเขมรที่นำมาใช้ ตำแหน่งสมเด็จพระในสมัย
พระนารายณ์มหาราช ปรากฏในหนังสือของลาตูแบร์ "เรื่องเมืองไทย"
ว่า พระวันรัตน์เป็นสมเด็จพระสังฆราชที่มหาสังฆปริณายก ปกครอง
คณะสงฆ์ทั้งปวง

แต่ในหนังสือเก่าๆ มีชื่อ สมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่
ฝ่ายคามวาสี

ส่วนสมเด็จพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี รูปใด
มีพรรษามากรูปนั้นก็เป็สมเด็จพระสังฆราช

๕. การปกครองพระสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี

อาณาจักรสมัยกรุงธนบุรีตกอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด เพราะถูกพม่าทำลาย หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรีรวบรวมอำนาจได้แล้ว ก็มีได้ปรากฏว่า ได้พระราชกณะครั้งกรุงเก่ามาเป็นประมุขสงฆ์พระที่มาเป็นสังฆราช ก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี วัดประดู่ องค์ที่ ๒ คือ

พระอาจารย์ศรี วัดพนัญเชิง ซึ่งมีไช้พระราชกณะ รูปที่ ๓

พระสังฆราชขึ้น ซึ่งคงเป็นพระที่ทรงสมณะเก่าสมัยกรุงอยุธยาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เชิญมาจากเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกเดิมคงเป็นพระครูสุธรรมธีรราชมหานุณี เจ้าคณะเมืองระยอง แต่ภายหลัง ในรัชกาลที่ ๑ ถูกกลดยศลงจากพระสังฆราชลงมาเป็นพระธรรมธีรราชมหานุณี ว่าที่พระวันรัตน์

สรุป การปกครองสมัยยุคนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และใน
ตอนกลางรัชกาล การคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่า
ในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่
ก็นับว่าพระองค์ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่าๆกับการกอบกู้เอกราช
ของชาติไว้นั่นเอง

๖. การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๖.๑ รัชกาลที่ ๑ ทรงปรับปรุงคณะสงฆ์พอสรุปได้ดังนี้

(๑) ให้พระภิกษุบางรูปลาสิกขา เพราะทรงปฏิบัติไม่เหมาะสมในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และโปรดเกล้าให้ตั้งแต่งใหม่หมด สมเด็จพระสังฆราช(ศรี) วัดบางหว้าใหญ่ ซึ่งถูกถอดยศในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชอีก นับว่าเป็นสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

(๒) รัชกาลที่ ๑ ได้ออกกฎหมายสงฆ์ เพิ่มขึ้นจากวินัยสงฆ์อีกด้วย
กฎหมายที่ออกมามี ๑๐ ฉบับ ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ฉบับสุดท้าย
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๔ นับเป็นกษัตริย์องค์แรกที่ออกกฎหมายคณะสงฆ์
เนื่องจากอยู่ระหว่างการฟื้นฟูบ้านเมืองและเพื่อความเรียบร้อย
เรียบร้อยของบ้านเมือง

(๓) สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๒ อันดับ คือ พระราชา
คณะผู้ใหญ่ และพระราชาคณะสามัญ พระราชาคณะผู้ใหญ่กำหนดไว้
๔ ชั้น คือ

๓.๑ สมเด็จพระสังฆราช ซ้าย-ขวา ได้แก่สมเด็จพระอริยวงศ์และ
สมเด็จพระวันรัตน์

๓.๒ พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ธวัชวาที พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ช่วย
สังฆปริณายก พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมวโรดม
เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

๓.๓ พระพรหมมุนี พระธรรมเจดีย์ คณะเหนือ พระธรรมไตรโลก
คณะใต้

๓.๔ พระเทพกวี คณะเหนือ พระเทพมุนี คณะใต้ พระญาณไตรโลก
เจ้าคณะรองอรัญวาสี นอกจากนี้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญทั้งหมดคือ
พระเทพโมลี พระธรรมโกษา พระโพธิวงศาธิบดี เป็นต้น แต่พระโพธิวงศา
ยกเป็นชั้นเทพในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือรัชกาลที่ ๑
ส่วนพระราชาคณะยังไม่มี

๖.๒ รัชกาลที่ ๒

คณะสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนแปลง สมณศักดิ์ที่น่าสนใจ คือ

รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวาสุกรี ซึ่งผนวชอยู่ที่
วัดพระเชตุพนเป็น "พระองค์เจ้าพระราชาคณะ
กรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุกตขัตติยวงศ์" แต่มีสมณศักดิ์เสมอ
พระราชาคณะชั้นสามัญ

๖.๓ รัชกาลที่ ๓

ทรงปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น เหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับคณะสงฆ์มีดังนี้

(๑) โปรดให้รวมพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ในกรุงเข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "คณะกลาง" ขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส

(๒) คณะสงฆ์เพิ่มขึ้นมี ๔ คณะ คือ

๒.๑ คณะเหนือ

๒.๒ คณะใต้

๒.๓ คณะกลาง

๒.๔ คณะอรัญวาสี

(๓) มีคณะใหม่เกิดขึ้นในรัชกาลนี้อีก คือ คณะธรรมยุติ
ครั้งแรกจำนวนน้อยอาศัยอยู่กับคณะกลาง

๖.๔ รัชกาลที่ ๔

คณะสงฆ์เริ่มดีขึ้น จำนวนพระสงฆ์เริ่มมากขึ้นตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทั้ง
ยังมีคณะใหม่เพิ่มขึ้นอย่างเป็นทางการคือ คณะธรรมยุติและคณะ
อรัญวาสีเดิมกลับหายไปไม่ทราบชัดว่าหายไปไหน ตอนเริ่มรัชกาลยังมี
อยู่ คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกษเป็นเจ้าคณะ แต่ชื่ออรัญวาสี
ค่อยๆ หายไปในภายหลัง

ด้านสมณศักดิ์รัชกาลนี้เพิ่มมากขึ้น และทรงเห็นว่า กรมหมื่นนุชิต
ชิโนรส ทรงคุณธรรมยิ่งกว่าสังฆนายกอื่นๆ จึงโปรดตั้งพระราชพิธี
มหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาขึ้นเป็น "กรมสมเด็จพระปรมานุชิต
ชิโนรส" เป็นประธานสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

และทรงสถาปนาพระพิมลธรรม (อู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริ
ยวงศาสดญาณอนันโตรมตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ ที่จะให้เป็น
สังฆราช แต่ตอนนี้ยังไม่ได้เป็นสังฆราช เป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่าย
เหนือเท่านั้น และทรงยกพระพุทธรโฆษาจารย์(ฉิม) เป็นสมเด็จพระ
พุทธรโฆษาจารย์ด้วย

ส่วนการปกครองหัวเมืองแต่เดิมตำแหน่งเป็นพระสังฆราชา รัชกาลที่ ๔
โปรดให้เปลี่ยนเป็น สังฆปาโมกข์ มียศเทียบเท่าพระครู
แต่บางเมืองก็มียศเท่าพระราชกณะ ใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ

๖.๕ สมัยรัชกาลที่ ๕

เป็นระยะที่กิจการทุกส่วนของประเทศได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่
จากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ ด้านศาสนาก็เช่นเดียวกัน มีการปฏิรูปขึ้นใน
ทุกๆ ด้านเวลานั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรง
ช่วยในด้านการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

ด้านสมณศักดิ์ มีที่น่าสนใจคือ ในรัชกาลนี้ได้เพิ่มสมณศักดิ์ชั้น "ราช"
ชั้นใหม่ ครั้นก่อนพระราชทานมี ๔ ชั้น คือ พระราชาคณะสามัญ ๑ ชั้น
เมื่อเพิ่มชั้นราชชั้น จึงมี ๕ ชั้น ส่วนชั้นสามัญกลายเป็นชั้นที่ ๖
จึงเรียงตามลำดับใหม่ได้ดังนี้

๑. ชั้นสมเด็จพระสังฆราช
๒. ชั้นรองสมเด็จพระสังฆราช
๓. ชั้นธรรม
๔. ชั้นเทพ
๕. ชั้นราช
๖. ชั้นเทพ

และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงฐานะของบางตำแหน่ง เช่น
เลื่อนพระพรหมมุนีจากชั้น ๓ ขึ้นเป็นชั้น ๒ เลื่อนพระธรรมโกษาจารย์
จากชั้นสามัญเป็นชั้นที่ ๓ เป็นต้น

เรื่องสำคัญในวงการสงฆ์ คือการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
คณะสงฆ์อย่างจริงจังขึ้น ซึ่งควรจะรู้โดยละเอียดไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑

ก่อนพระราชบัญญัติฉบับนี้ เราทราบมาแล้วว่าคณะสงฆ์จัดเป็น ๓
นิกาย คือ

๑. มหานิกาย

๒. ธรรมยุติกนิกาย

๓. รามัญนิกาย

ทั้งหมดนี้สืบมาจากทักษิณนิกายหรือเถรวาท แต่ก็มีอุตรนิกายหรือ
มหายานอยู่บ้างคือ พระยวงกับพระจีนฝ่ายหลังนี้มีได้รับการยกย่อง
เป็นพระภิกษุสงฆ์ คงถือว่าเป็นนักพรตเท่านั้น มาถึงรัชกาลที่ ๕ จึง
ทรงตั้งหัวหน้าฝ่ายยวงเป็นพระครู และฝ่ายจีน เป็นพระอาจารย์ ก่อน
พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ยังคงมี ๔ คณะเหมือนรัชกาลที่ ๓,๔ คือ

๑. คณะเหนือ สมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์(แสง) วัดราชบูรณะ เป็น
เจ้าคณะใหญ่ โดยมากรวมเอาวัดทางเหนือมาขึ้นกับคณะนี้ และคณะนี้
ก็ขึ้นตรงต่อมหาคไทย

๒. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทิต) วัดมหาธาตุเป็นเจ้าคณะใหญ่
รวมเอาวัดทางใต้มาขึ้นกับคณะนี้ และขึ้นต่อกรมพระกลาโหมและ
กรมท่า

๓. คณะกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุ
พน เป็นเจ้าคณะใหญ่ รวมเอาวัดใน ส่วนกลางและนครเขื่อนขันธ์ (อ.
พระประแดง) มาขึ้นในคณะนี้ แต่ที่ปรากฏจริงวัดในส่วนกลางไปขึ้น
ต่อคณะเหนือก็มี คณะใต้อีกมีสับสนอยู่

๔. คณะธรรมยุติ เวลานั้นยังไม่มีสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ มีพระศาสนโศภณเป็นเจ้าคณะรอง รวมเอาวัตรธรรมยุติทั่วราชอาณาจักรขึ้นคณะนี้ ผู้ปกครองต่อมาเป็นพระราชาคณะที่เป็นเจ้าเสียส่วนมากก สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ

การปกครองแบ่งเป็นคณะ ๔ คณะที่น่าสนใจก็คือ ไม่ทราบเหตุใดจึงแบ่งเช่นนี้เข้าใจว่า เปลี่ยนมาจากคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสี และคณะคามวาสีฝ่ายขวา ครึ่งกรุงเก่าคือ

- คณะเหนือ = คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย
- คณะใต้ = คณะคามวาสีฝ่ายขวา
- คณะอรัญวาสี
- คณะกลาง

ทั้งหมดนี้มีมาแล้วครั้งรัชกาลที่ ๓ ต่อมาคณะอรัญวาสีค่อยๆ หายไปรวมกับคณะคามวาสี จึงเหลือเพียง ๓ คณะ ครั้นต่อมาจึงมีคณะธรรมยุติกขึ้น จึงเป็น ๔ คณะอีก

ครั้งต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๕ (ร.ศ.๑๒๑) พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตรา พระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
คณะสงฆ์ขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัย ให้สอดคล้อง
กับการปกครองบ้านเมือง พ.ร.บ.ฉบับนี้

กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่อีก ๔ คณะ รวมเป็น ๘ รูป ทั้ง ๘ รูปนี้เป็น
"กรรมการมหาเถรสมาคม" ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะ
สงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

พ.ร.บ.ฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชา
เค็ดขาด เป็นประธานของมหาเถรสมาคม

การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑล เมือง แขวง และวัด
ทั้งหมดนี้แบ่งกันขึ้นตามคณะใหญ่ทั้ง ๔ พ.ร.บ.นี้มี ๔๕ มาตรา
และให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือ ร.ม.ต.กระทรวงศึกษา)
รักษาการให้ขึ้นไปตามพระราชบัญญัตินี้

สำหรับคณะธรรมยุตินั้น เดิมรวมอยู่กับคณะกลางและได้แยกเป็นคณะ
ต่างหาก
ครั้งแรกนั้นไม่มีเจ้าคณะใหญ่ พ.ศ. ๒๓๕๓ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์
จึงได้ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่ ต่อมาก็คือ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

๖.๖ สมัยรัชกาลที่ ๖-๗

การคณะสงฆ์ดำเนินตาม พ.ร.บ.ฉบับนี้ตลอด แต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๗ คณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง แสดงสัมมติจะให้มีการแก้ไข พ.ร.บ.ฉบับนี้ การเคลื่อนไหวขยายวงกว้างออกไป จนต้องมีการเปลี่ยนแปลง ในครั้งรัชกาลที่ ๘

๖.๓ สมัยรัชกาลที่ ๘

คณะราษฎรปฏิวัติ ซึ่งมีพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็น
นายกรัฐมนตรี ก็พยายามแก้ไข พ.ร.บ.เก่า และต้องการจะรวมนิกาย
ทั้ง ๒ คือมหานิกายกับธรรมยุตินิกายเข้าด้วยกัน เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม
๒๔๘๔ พระยาพหลฯ ได้อุปสมบท ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน ซึ่ง
สร้างขึ้นเพื่อรวมนิกาย

การอุปสมบทครั้งนี้มีมนต์พระนั่งอันดับ ๕๐ รูป มีพระมหานิกาย ๓๔
รูป พระธรรมยุติกิ ๑๕ พระรามัญ ๑ เมื่อพระยาพหลฯ ลาสิกขาบทไป
แล้ว คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกิครองวัดมหาธาตุเสีย การรวมนิกายจึงไม่
สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ความพยายามรวมนิกายก็มีผลบ้าง คือ สถาปนาผู้แทนได้
ออกกฎหมายสงฆ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๘๔ นั่นคือ "

พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๔" มี ๖๐ มาตรา ไม่มีมาตราใดแบ่งแยก
การปกครอง พ.ร.บ.ฉบับนี้ประกอบด้วย คณะสังฆมนตรี สังฆสภา
พระธรรมทร(อัยการ) พระวินัยธร(ผู้พิพากษา) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะ
จังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส อำนาจสูงสุดอยู่ที่
สมเด็จพระสังฆราช นอกนี้ยังแบ่งส่วนในคณะสังฆมนตรีออกเป็น
องค์การใหญ่ๆ ๔ องค์การ คือ

๑. องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง
๒. องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
๓. องค์การเผยแผ่ ทำหน้าที่เผยแผ่อบรม
๔. องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ

พ.ร.บ.ฉบับนี้เป็นฉบับประชาธิปไตย คณะสงฆ์สอดคล้องกับ
บ้านเมืองทุกประการ ด้านการศึกษาสมัยนี้เจริญมาก เพราะองค์การ
ศึกษาดูแลควบคุมตั้งแต่ส่วนกลางไปถึงส่วนภูมิภาค ด้านอื่นๆ ก็ได้รับ
การเอาใจใส่เช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๕ สมัยที่พณฯ จอมพล ส. ธนรัชต์ เป็น
นายกรัฐมนตรี(รัฐบาลปฎิวัติ) ต้องการให้ใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์เป็นไป
อย่างรวดเร็วทันการ รัฐบาลจึงยกเลิก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๔๘๔ เสีย
และให้ออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แทน

โดยให้อำนาจเด็ดขาดกับฝ่ายปกครอง(เจ้าหน้าที่บ้านเมือง) และ
พระปกครองมากขึ้น

แต่ด้านการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมนั้นด้อยลงอย่างเห็นได้ชัด
จึงปรากฏว่าการศึกษาในระยะหลังนี้ไม่ก้าวหน้าเหมือนสมัย

พ.ร.บ.๒๔๘๔

๖.๘ สมัยรัชกาลที่ ๘ (พ.ร.บ.๒๕๐๕)

สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข มหาเถรสมาคม แบ่งการปกครอง
ออกเป็น ๕ คือ หนเหนือ หนใต้ หนกลาง หนตะวันออก และ
คณะกรรมยุติและแยกการปกครองออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล
และเจ้าอาวาส

สมเด็จพระสังฆราช

มหาเถรสมาคม

เจ้าคณะหน

(หนกลาง,หนเหนือ,หนใต้,หนตะวันออก,หนธรรมยุต)

เจ้าคณะภาค

เจ้าคณะจังหวัด

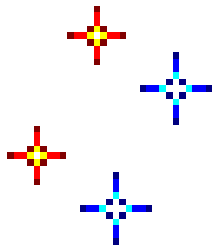
เจ้าคณะอำเภอ

เจ้าคณะตำบล

เจ้าอาวาส

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตรา
พระราชบัญญัตินี้ เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้น ซึ่งมี
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบ
การปกครองคณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศ
ของจอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับ
ผู้นำที่เข้มแข็ง

จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้
มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่ง ความล่าช้าและความขาด
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจ
บัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภาคณะสังฆมนตรี
และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็น
ระบบที่มีผลบั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้
ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้ง
คณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ.
๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตรา
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของ
สภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการประกาศใช้
พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ

“โดยที่การจัดดำเนินการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยก
อำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่
ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอน
ประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่
ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะ
สงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้
เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พอสรุปได้ดังนี้

๑. ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งหมาย รวมถึงการยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ส่วนอำนาจที่องค์กรทั้งสามเคยเป็นผู้ใช้แยกจากกันให้สมเด็จพระสังฆราช และมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้
๒. ผลที่ตามมาก็คือ การยกเลิกตำแหน่งประธานสังฆสภา สังฆนายก และประธานคณะวินัยธร อำนาจหน้าที่ของตำแหน่งทั้งสามถูกรวมกันเข้าและมอบให้ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้

๓. อำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์เป็นของสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน ๒ ตำแหน่ง คือ

๓.๑ โดยตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก หรือประมุขสงฆ์ไทยทรงบัญชาการคณะสงฆ์เอง และทรงรับผิดชอบเองตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘ และ

๓.๒ โดยตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙ และมาตรา ๑๘

๔. มหาเถรสมาคม ประกอบด้วย

๔.๑ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการ มหาเถรสมาคม โดยตำแหน่ง พระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

๔.๒ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง ปัจจุบันมีสมเด็จพระราชาคณะทั้งสิ้น ๘ รูป

๔.๓ พระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวน ไม่ต่ำกว่าสี่รูปและไม่เกินแปดรูปเป็นกรรมการอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี ตามปกติสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการครบทั้ง ๘ รูป จึงทำให้จำนวนกรรมการมหาเถรสมาคมแต่ละชุดมี ๑๗ รูป อันประกอบด้วย สมเด็จพระราชาคณะ ๘ รูป กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้ง ๘ รูป และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ ๑ รูป

๕. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๘ มีความว่า

“มาตรา ๑๘ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครอง คณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อกำหนดให้มีอำนาจตรากฎ มหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่ง โดยไม่ ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้”

จะเห็นได้ว่า อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรานี้มีความหมายกว้างขวางมาก เพราะถ้าพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรรมตามที่บัญญัติแยกอำนาจกันไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้วจะพบว่าอำนาจหน้าที่ต่างๆ ทั้งสามส่วนนั้นได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อำนาจหน้าที่ของสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธรรมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รวมกันเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

ฉะนั้น อำนาจหน้าที่ “ปกครองคณะสงฆ์” ของมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘ นี้ จึงมิได้หมายถึงเฉพาะอำนาจหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเท่านั้น แต่ยังหมายถึงอำนาจหน้าที่ตราสั่งมาณัติของสังฆสภา และอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ของคณะวินัยธรชั้นฎีกาอีกด้วย

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้มีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ เมื่อรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในฐานะรัฐสภา

พระราชบัญญัติฉบับหลังนี้เพียงแก้ไขเพิ่มเติมรายละเอียดปลีกย่อยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด

ความขื่อนี้ปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ
คณะ สงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ คือ

“...โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมา
เป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนา
สมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระ
สังฆราช ารแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อานาจอหน่าที่
และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณ
เพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด การดูแลรักษาวัด ทรัพย์สินของ
วัด และศาสนสมบัติกลาง ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้
สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไข
เพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และอำนาจ
หน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ ดังนี้

๑. มาตรา ๗ กำหนดให้คณะสงฆ์ไทยมีสมเด็จพระสังฆราช เพียงองค์
เดียว ในกรณีที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง พระมหากษัตริย์
ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดยสมณศักดิ์เป็น
สมเด็จพระสังฆราช คำว่า “สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุด โดย
สมณศักดิ์” หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาเป็น
พระราชาคณะชั้นสมเด็จก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น

๒. มาตรา ๑๒ เพิ่มจำนวนกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่ง สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งจาก ไม่เกินแปดรูปเป็น ไม่เกินสิบสองรูป
ดังนั้น คณะกรรมการมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีกรรมการทั้งสิ้น ๒๑
รูป ประกอบด้วย

สมเด็จพระราชาคณะผู้เป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง ๘ รูป
กรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ๑๒ รูป
และสมเด็จพระสังฆราชในฐานะประธานกรรมการ ๑ รูป

๓. พระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๑๕ ตีร กำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้ชัดเจน กว่าที่ กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ดังนี้

“มาตรา ๑๕ ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นที่เรียบร้อยดีงาม

(๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์

การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะ
สงฆ์

(๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออก
ข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติ หรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือ
แย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้
พระภิกษุ รูปใดหรือคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา
๑๕ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้”

อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับ
ที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการ
คณะสงฆ์ ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ
๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๙๔ อาจกล่าวได้ว่ามหา
เถรสมาคมในปัจจุบันมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖
ประเภท คือ

- ๑) การปกครอง
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแพร่
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

ถ้าตัดข้อ ๓ และข้อ ๖ ออกไป ที่เหลืออีก ๔ ข้อก็คืองานในความรับผิดชอบของสังฆมนตรีแห่งองค์การทั้งสิ้นที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นเอง

การบริหารงานของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่า กรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแบ่งเป็น “กระทรวง” ให้ชัดเจน แล้วมอบหมายให้กรรมการรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานั้นเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะ
สงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช
และอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้
อำนาจทั้งสามคือ นิติบัญญัติ บริหารและตุลาการของมหาเถรสมาคมมี
การแก้ไขเล็กน้อย

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงการใช้อำนาจทั้งสามของมหาเถรสมาคม ตามที่
กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และ
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

๑. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่
ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

๑.๑ ตรากฏมหาเถรสมาคม

๑.๒ ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม

๑.๓ วางระเบียบมหาเถรสมาคม

๑.๔ ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม

๑.๕ มีมติมหาเถรสมาคม

๑.๖ ออกประกาศมหาเถรสมาคม

๒. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม

โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้นมหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

๒.๑ จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

๒.๒ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

๒.๓ จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

๒.๔ แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

เนื่องจากปริมาณงานในความรับผิดชอบของมหาเถรสมาคม มีมาก
เกินกว่าที่กรรมการมหาเถรสมาคมจะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงอย่าง
รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมได้ออกกฤษฎีกามหาเถรสมาคม
ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม ให้
อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้งคณะกรรมการ หรืออนุกรรมการช่วยงาน
มหาเถรสมาคม

ในลักษณะเดียวกับกรรมการเฉพาะกิจ เป็นกรรมการประจำหรือชั่วคราวก็ได้ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการนี้ กรรมการมหาเถรสมาคมรูปใดรูปหนึ่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง คณะกรรมการหรืออนุกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมในปัจจุบันมีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งหลายคณะ เช่น

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะอนุกรรมการร่างกฎหมายอาญา
- คณะอนุกรรมการร่างกฏนิกกรรม
- คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร
(ศตภ.)
- คณะอนุกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคณะกรรมการ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.
๒๕๓๕ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕ ให้อำนาจมหาเถรสมาคมแต่งตั้ง
คณะกรรมการหรืออนุกรรมการเพื่อช่วยงานมหาเถรสมาคม ดังนี้

“มาตรา ๑๕ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือ
คณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วย
พระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณากลับกรองเรื่องที่จะ
เสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคม
มอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม”

บทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง
เป็นกรรมการหรืออนุกรรมการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.
๒๕๐๕ หรือตามกฎหมายเถรสมาคมยังคงดำรงตำแหน่ง หรือปฏิบัติ
หน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่า มหาเถร
สมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตาม
ความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่
กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับ
ชั้นดังต่อไปนี้

- เจ้าคณะภาค
- เจ้าคณะจังหวัด
- เจ้าคณะอำเภอ
- เจ้าคณะตำบล
- เจ้าอาวาส

มีข้อนำสังเกตว่า ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะ ใหญ่
คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะ
ใหญ่ธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเคยรวมกันเป็นมหาเถรสมาคม ตามบทบัญญัติ
ของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อมา
ตำแหน่งทั้งสี่ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.
๒๔๘๔ ทั้งนี้เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายกับคณะธรรมยุติกนิกายเข้า
ด้วยกัน

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีมาตราใดกล่าวถึง
ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ทั้งสี่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีตำแหน่ง
ดังกล่าวอยู่ในการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน ตำแหน่งเจ้า
คณะใหญ่ทั้งสี่ยังคงมีอยู่ และนั่นก็หมายถึงว่า คณะสงฆ์มหานิกายกับ
คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยังแยกกันปกครองอย่างเป็นอิสระจากกัน
ภายใต้รัฐบาลสงฆ์เดียวกันคือมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทยจึงเปรียบ
เหมือนกับมังกรสองตัวที่มีหัวเดียวกัน

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะสงฆ์มหานิกาย และคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายมีองค์ประกอบสูงสุดร่วมกัน คือ มหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมครึ่งหนึ่งมาจากคณะมหานิกาย และที่เหลืออีกครึ่งหนึ่ง มาจากคณะธรรมยุติกนิกาย ทั้งหมดรวมกัน เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ในระดับมหาเถรสมาคมเป็น การปกครองร่วมกัน โดย ถ้อยบายเดียวกันแต่แยกปกครองในระดับต่ำกว่ามหาเถรสมาคม ดัง จะเห็นได้จากกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ ว่าด้วย ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ข้อ ๔ มีความว่า

“การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหา นิกายและเจ้า
คณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุ สามเณรในนิกาย
นั้น ๆ”

ข้อนี้หมายความว่า ในขณะที่คณะสงฆ์มหานิกายแบ่งสาย การ
ปกครอง บังคับบัญชาเป็นเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ
เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสฝ่ายมหานิกายปกครองดูแลกิจการคณะ
สงฆ์ฝ่ายมหานิกาย คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายก็แบ่งสายการปกครอง
ทุกตำแหน่ง ตั้งแต่เจ้าคณะภาคถึงเจ้าอาวาสฝ่ายธรรมยุตปกครองดูแล
กิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตคู่ขนานกันไป

แม้ว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จะไม่ได้กล่าวถึง
ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ไว้ก็จริง แต่กฎหมายตราสามฉบับที่ ๔ พ.ศ.
๒๕๐๖ ข้อ ๖ ได้เพิ่มตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่เข้ามาในองค์กรการ
ปกครองคณะสงฆ์ และมีการแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ เรื่อยมาจนกระทั่ง
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้บัญญัติให้มี
ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ไว้ดังนี้

“มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาชน”

เจ้าคณะใหญ่ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็น เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกาย และเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต มีอำนาจบังคับบัญชาสูงสุดในคณะสงฆ์แต่ละนิกาย ในสายการบังคับบัญชา เจ้าคณะใหญ่ยังต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าคณะใหญ่มักเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่ทั้งห้ามีเขตการปกครองดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะ
สงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะ
สงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครอง คณะ
สงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗ และ ๑๘

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการ
ปกครอง คณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการ
ปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัด ต่างๆ ดังนี้

ภาค ๑ มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

ภาค ๒ มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และ สระบุรี

ภาค ๓ มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี

ภาค ๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และ เพชรบูรณ์

ภาค ๕ มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์

ภาค ๖ มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน

ภาค ๗ มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และ แม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มี ๔ จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย และสกลนคร

ภาค ๙ มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มี ๕ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ

และนครพนม

ภาค ๑๑ มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และ สุรินทร์

ภาค ๑๒ มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

ภาค ๑๔ มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

ภาค ๑๗ มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค ๑๘ มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

๓. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ หรือคดีความในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ตามความพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๒๕ ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคม มี อำนาจ ตรากฎมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรม หรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้องสะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม

มหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่ง
พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ตรากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.
๒๕๒๑ ว่าด้วยการลงนิกหกรรม กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการ
พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๓.๑ การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระ ภิกษุผู้ถูก
ฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสวัดหรือเจ้าคณะ ก็ให้เป็น
อำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไป อีกชั้นหนึ่ง

๓.๒ การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้น
อุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือชั้นขึ้นไปกว่า
เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓.๓ การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือ คำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิกหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด ในกรณีนี้มหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกาตรงที่มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วยและในบางกรณี มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่ว่า

“มาตรา ๒๗) พระภิกษุรูปใดต้องคำวินิจฉัยให้รับนิกกรรมไม่ถึงให้สึก ไม่ยอมรับนิกกรรมนั้นหรือประพฤติกว้างละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิณ หรือไม่สังกัดอยู่วัดใดวัดหนึ่งกับทั้งไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มหาเถรสมาคม มีอำนาจวินิจฉัยและมีคำสั่งให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามความในวรรคก่อน ต้องสึกภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

อย่างไรก็ตาม ความในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ได้ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึก แต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น
- (๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจฉน
- (๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
- (๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้ภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด
ในกฎหมายอาญา

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึก
ภายในสามวันนับแต่วันที่รับทราบคำวินิจฉัยนั้น”

มาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕
ไม่ได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมในอันที่จะวินิจฉัยหรือออก คำสั่งให้
พระภิกษุผู้ความผิดด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่งใน ๔ กรณี ข้างบนต้องสละ
สมณเพศ แต่มาตรา ๒๗ นี้ ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎหมาย
สมาคมเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ในการจัดการให้พระภิกษุผู้มี
ความผิดตาม

กรณีข้างบนสละสมณเพศ คำวินิจฉัยให้สละสมณเพศไม่จำเป็นต้อง
ออกมาจากมหาเถรสมาคม แต่คำวินิจฉัยนั้นต้องเป็นไปตาม
หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม

ยิ่งไปกว่านั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕
มาตรา ๑๕ จัตวา ให้อำนาจมหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมเพื่อ
ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุสามเณร ดังนี้

“มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อย
ดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อ
กำหนด โทษ หรือวิธีลงโทษทางการปกครองสำหรับพระภิกษุและ
สามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการ
ปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้ พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตาม
วรรคหนึ่งถึงขั้นให้สละสมณเพศ ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบ
คำสั่งลงโทษ”

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดี ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร ด้วยการออกพระราชบัญญัติ ฉบับนี้ รัฐบาลได้ชี้แจงให้การอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้ เพราะคณะสงฆ์ ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรง และไม่ยอมสละสมณเพศ

ทั้งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากคณะสงฆ์ปล่อยไว้
ย่อมจะนำความ

เสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำเป็นต้องพึ่งอำนาจ
รัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์
แห่งพระศาสนา ดังจะเห็น ได้จากมาตรา ๔๒, ๔๓ และ ๔๔ แห่ง
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งถูกยกเลิก ไปแล้วโดย
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้ใช้มาตรา
ต่อไปนี้แทน

มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอู่ปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอน
จากความเป็นพระอู่ปัชฌาย์ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการ บรรพชา
อุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๓ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว
ไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชา
อุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอู่ปัชฌาย์
ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความ อาฆาตมาด
ร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวาง โทษจำคุกไม่เกินหนึ่ง ปี หรือปรับ
ไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๕ ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอัน อาจ
ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษ จำคุกไม่
เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตราเหล่านี้แสดงถึงการที่คณะสงฆ์ไทยได้รับการคุ้มครอง
ป้องกันจากอำนาจรัฐ

แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ข้อนี้นี้
ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ
อำนาจฝ่ายรัฐสามารถตรวจสอบและควบคุมการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์ได้ตลอดเวลาในนามของการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ดังจะเห็น
ได้จากข้อความบางมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕
และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

(๑) พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้ง
สถาปนา และถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์

(๒) พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ทรงเป็น
ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง

(๓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระ
พระราชคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่ตำแหน่ง
สมเด็จพระสังฆราชว่างลง

(๔) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการ ตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับการสร้างวัด การบริหารศาสนสมบัติของวัด และวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จินนิกาย และอนันนิกาย

(๕) ในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการมหาเถรสมาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชา สมเด็จพระสังฆราช

(๖) กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่เป็น

ศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร

ทั้งนี้เพราะอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม โดย

ตำแหน่งและกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม

.....

พระสังฆาธิการ(พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่ปกครอง)มี ๑๒ ตำแหน่งคือ

๑. เจ้าคณะใหญ่

๒. เจ้าคณะภาค

๓. รองเจ้าคณะภาค

๔. เจ้าคณะจังหวัด

๕. รองเจ้าคณะจังหวัด

๖. เจ้าคณะอำเภอ

๗. รองเจ้าคณะอำเภอ

๘. เจ้าคณะตำบล

๙. รองเจ้าคณะตำบล

๑๐. เจ้าอาวาส

๑๑. รองเจ้าอาวาส

๑๒. ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

สมเด็จพระสังฆราช

มหาเถรสมาคม

เจ้าคณะใหญ่

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ภาค/เจ้าคณะภาค

จังหวัด/เจ้าคณะจังหวัด

อำเภอ/เจ้าคณะอำเภอ

ตำบล/เจ้าคณะตำบล

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนท้องถิ่น

วัด/เจ้าอาวาส

จบการนำเสนอ